

Վնիւ կտրել չէր դիւրին.  
Կարգ մը վկայք կ'ըսէին  
Թէ շուրջ մեղրին պատուական  
Մեղուններու խիստ նման  
Կենդանիներ բուխ, քեւաւոր  
Երկարածել, ձայնաւոր  
Երկար ասեմ տեսած էին:

Այլ գործին

Լոյս մը չէր տար այդ յայտնութիւն.  
Զի նշաններ միեւնոյն  
Իշամեղուք ալ ունէին  
Ի՞նչպէս մեջէն ելլել խնդրին,  
Ի՞նչպէս Պիծակ նամբով արդար  
Դասաստանէն այդ ելլար:  
Նոր քննութեանց ձեռք զարկաւ նա,  
Եւ որպէս զի իմանայ,  
Պարագանքն այդ խնդրոյն մեծ  
Մրջիւններուն ունկնդրեց:  
Այլ կարելի չեղաւ դարձեալ  
Բանը պարզել վնիւ տալ:  
«Ի՞նչ հարկ, ի՞նչ պէտք այդ ձեւերու  
Կ'ըսէ ուշիմ մէկ Մեղու,  
Վեց ամիսէ ի վեր անա  
Դործըն ի կախ կը մնայ.  
Առջի օրէն ոչ մէկ մաս  
Յատաջացաւ մեր այս դաս:  
Զրկա՛ր որ մեղրն այդպէս մնայ.  
Կ'ապականի, կ'անշահմայ.  
Ա՛լ ասեմ է որ դասաւոր  
Տայ իր վնիւ բանաւոր

Զի բաւական

Քննութիւններն երկնցան:  
Հարցափորձեր պէտք չէ այսօր,  
Դիրքեր, ձեւեր անվայսման:  
Տո՛ւր հրաման որ քե՛ մենք  
Ու քէ ոսոխ գործ տեսնենք.  
Պի՛տ հասկցուի դիւրաւ քէ —  
Երկուքէն ո՞վ կարող է  
Քաղցր հիւրով անմահական  
Շինել բշիջ աննման:»  
Իշամեղուք զայս մերժելով  
Յայտնուեցաւ յայնչի կերպով  
Թէ այդ արուեստ խիստ վեր է  
Իրենց ոյժէ:

Ասոր վրայ Պիծակ վստահ  
Մեղրը տեսնց ձեռք կուտայ:

Թարգմանեց

ԼԱՅՈՆՏԷՆ

ՄԵՍՐՈՊ ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ

## ԱԶԳԻ ՄԵ ԳՐԱՄԱԳԼՈՒԻԹԸ

Հետեւեալը Երուսաղէմի Հ. Բ. Ը. Միութեան մասնաճիւղին նախաձեռնութեամբ կատարուած Միութեան Գաւառահանգստականի հանդիսին Տիար Գ. Մխալեանի կողմէ տրուած բանախօսութիւնն է:

ԽՄԳ.

Փափաք յայտնուեցաւ որ քանի մը խօսք եւ ալ ընեմ այս հանդէսի մէջ:

Ես, չպիտի խօսիմ Հ. Բ. Ը. Միութեան կեանքին եւ գործունէութեան մասին: Արեւին լոյսը ապացոյցի եւ վկայութեան պէտք չունի: Սովորաբար պոռացող կանչողները չեն որ օգտակար կ'ըլլան մարդերու ընկերութեան. խոնարհները, որոնք ստուերին եւ լուսութեան մէջ կը գործեն, անոնք են՝ որ մեծագոյն ծառայութիւնը բերած են իրենց նմաններուն: Միւս կողմէն անոնք որ մղուած իրենց ազնուական հողի թելադրութիւններէն, ուզած են բարիք գործել իրենց նմաններուն, հալածուած են միշտ: Մենք, մարդիկս, բոլորնքս ընդ եւ քարերով ճգմած ենք շարունակ գլուխները անոնց՝ որոնք մեր բարիքը եւ զարգացումը միայն ուզած են, եւ կը սպասենք որ մահաւան անոնք, պաշտամունքի առարկայ գերեզմաններ ունենալու համար մեր առջեւ:

Բայց դառնամ իմ նիւթիս: Ազգի մը դրամագլուխը. — Բայց ո՞վ է ազգը. ի՞նչ պէտք կը չինուի ան: Ազգ մը մարդերու եւ ընտանիքներու ընկերութիւն մըն է, որոնք սովորաբար նոյն լեզուն կը խօսին, հողի նոյն կտորը կը գաւառին իրր իրենց հայրենիքը, նոյն պատմութիւնը ապրած են, դարերու ընթացքին, նոյն կրօնքը, շատ անգամ, կը լեցնէ իրենց հաւատալու ներքին ծարաւը. եւ այս ամենէն վեր, մանաւանդ, ա՛յն գլխակցութիւնը որ զիրենք կը միացնէ հասարակաց տեսիլներով, զգացումներով ու ձգտումներով:

Սակայն ազգը կազմող այս պայմանները նոյն ուժը չունին: Ազգ մը կրնայ իր լեզուն կորսնցնել, հայրենիքը կրնայ խոյս տալ իր օտքերուն ներքեւէն, հաւատքը կը դադրի հասարակաց ըլլալէ, բայց ան կը պահէ իր սեպհական անհատականութիւնը

ա՛յն հոգեկան ձգտումներով զորս շեշտեցինք քիչ առաջ։

Մենք, իբրև ազգ մը, պահած ենք մեծ չափով մեր հայրերու լեզուն. մեր ժողովուրդի մէկ կարևոր մասը կը բնակի իր հայրերու հողին վրայ, փոյթ չէ թէ պըզտիկցած ու սեղմուած. քրիստոնէական կըրօնքը մեզ ամէնքս կը միացնէ հաւատքի եղբայրութեան մէջ, թէև զանազան եկեղեցիներու բաժնուած, եւ մեր մէջէն շատեր՝ անտարրեր դարձած հաւատքի պահանջներուն հանգէպ։ Բայց ասոնցմէ վի՛ր կը մնայ մեր պատմութիւնը, մեր կեանքի եւ քաղաքակրթութեան պատկերացումը, ուր կը կարդանք մեր պայքարները, մեր անկումներն ու պարտութիւնները, մեր փառքի օրերը, եւ մենք, որչափ իրարմէ հեռու, իրար հասկնալու անկարող շատ անգամ, բայց կը միանանք իրրեւ ազգային հաւաքականութիւն՝ հասարակաց խնայելնրով ու ձգտումներով։

Մեր անհակացողութիւնները գոյութիւն կ'առնեն մեր ազգային նպատակներուն հասնելու մեր նախասիրութիւններէն և կիրարկելի միջոցներու և մեթոդներու տարբերութենէն։

Հիմա որ զաղափար մը կազմեցինք ազգի էութեան մասին, արդէն իսկ հասկցած պէտք է ըլլանք թէ ո՛րն է ազգի մը դրամադուրը։

Այդ հասարակաց դրամադուրը որ դրամով չի չափուիր, որ մեր իւրաքանչիւրին մէջ է և որ սակայն մեր գրպաններուն մէջ չի պահուիր, կը կազմեն մեր լեզուն, մեր հայրենիքը, մեր եկեղեցին, մեր գիրքերն ու գրականութիւնը, մեր արուեստն ու ճարտարութիւնը. մէկ խօսքով մեր հոգիին ու սիրտին այն զանազան արտայայտութիւնները որ ազգերու շարքին մէջ մեզի համար կը շինեն մեր սեպհական գիմագծութիւնը։

Ազգի մը դրամադուրը իր թիւին մէջ չէ, սեպհական հողին ընդարձակութեան մէջ չէ, հարստութեան աճումին մէջ ալ չէ, նոյնիսկ պետական կեանքի մէջ ալ չի գրտնուիր։ Ասոնք անշուշտ արհամարհելի պայմաններ չեն. եթէ թիւերնիս տասնապատկուէր, հարստութիւննիս աճէր, հողը տարածուէր մեր ոտքերուն տակ՝ երջանիկ պիտի ըլլայի անշուշտ, եւ գուք ալ ինծի

հետ. բայց անոնք ունենալը երկրորդական բաներ են. ազգը շինող հիմնական պայմանը իմացական և հոգեկան տարրն է, շատ աւելի կարևոր քան բոլոր միասնէրը միասին առած։

Չինաստան չորս հարիւր միլիոն բնակիչ կը համրէ, անսահման հողի մը տէր է ան. բայց ազգ մըն է ըսել կը վարանիմ. մինչ անդին, Եւրոպայի մէկ անկիւնը պըզտիկ Պելճիքան, երկու տարբեր ցեղերէ բռնակուած, պզտիկ հողի մը մէջ թխմուած իր վեց միլիոնէն աւելի բնակչութեամբ, Չինաստանէն գերազանց ազգ մըն է, վասն զի Չինաստանէն աւելի է իր իմացական և հոգեկան դրամադուրը։ Ո՛ւր է ազգի մը ուժին և գոյութեան զաղտնիքը։ Ապրող էակները, կուգայ պահ մը իրենց կեանքին մէջ, որ երկունքի ցաւէն կը բռնուին և իրենց մարմինէն բաներ մը կը փրթին իրենց սեպհական կեանքովը ապրելու համար — սերունդն է ան։ Աստուածաշունչը կը պատմէ. Ադամի կողէն առնուեցաւ Եւան, ազգերու մայրը։ Ազգը պահելու և ուժովցընելու համար ամէն մարդ, ամէն անհատ իր կողմէն պէտք է ազգը, հաւաքակալութիւնը ծնի. իր անձէն, իր հոգիէն, իր միտքէն, իր սիրտէն, իր բովանդակ էութենէն բան մը փրթելու է, ազգին, հաւաքականութեան միանալու համար, որ ըլլայ ան ուժեղ ու տեսական։ Եւ ազգն ալ, իր կարգին, որ ծնունդն է ամենուս, կուգայ մեզ իւրաքանչիւրս ապրեցնել, երբ դժբախտ պարագաները կուգան մեր իւրաքանչիւրին գոյութիւնը վտանգել. զաւկի մը պէս, որ իր երախտագէտ հոգիին արեււովը կը տաքցնէ իր ծերացած ու սպառած ծնողքներու ստուած արիւնն ու անդամները։

Եկեղեցականը, վարժապետը, զրագէտը, արհեստաւորը, վաճառականը, պարզ աշխատաւորը կը գործակցին ազգին կեանքը ուժովցնելու և պահելու համար։

Բոլոր այս բացատրութիւնները կրնան ամփոփուիլ սա բանաձևին մէջ. ամէնքը մէկին համար, մէկը ամէնքին համար։ Ուրչափ ուժեղ է այս հասկացողութիւնը ազգը կազմող իւրաքանչիւր անհատի մէջ, այնքան զօրաւոր ու մեծ է այն ազգը։

Հայ ժողովուրդը՝ իբրև ամէնէն աւելի տառապած ու գոյութիւնը վտանգուած ժողովուրդ մը, և հակառակ ատոր՝ ամենէն

աւելի տոկացող ժողովուրդ մը, զօրեղապէս ունի իր մէջ ազգային զիտակցութիւնը, որուն ամենէն կարկառուն արտայայտութիւնն է այն զոհողութեան ու նուիրումի ոգին զոր իր արիւնին մէջ պատուաւորած են դարաւոր տառապանքներն ու վտանգները: Անձնական փորձառութեամբ տեսած եմ մեր մէջ խոնարհ մարդեր. երբ իրենց զիմում կ'ըլլայ ունէ նպատակ խնդիրներով, կը մոռնան յաճախ թէ հացը կը պակսի իրենց տոկային մէջ, աշխատանքը չի վճարել, վաղը անստոյգ է իրենց զիմաց, և սակայն կը բանան իրենց պարպուած ու նիհար քսակը և կը պարպեն զայն ամբողջութեամբ, վաղուան համար մտածելը Աստուծոյ ձգելով:

Ազգային այս զիտակցութիւնը, մեր հասարակաց խտէշները զօրաւոր դրդիչներ են մեզ գործի մղելու անհատարար թէ հաւաքարար, և ատոր արդիւնքները մէջ տեղն են: Կը քալենք մեր հասարակաց նպատակին: Եղած են պահեր ուր կը կարծենք բռնել զայն վերջապէս. և ահա, հարուածը կ'իջնայ մեր գլխուն, կ'իյնանք. սակայն ձեռքերնիս կը պահենք երկարած զէպի բաղձացուած նպատակը, և ոտքի կ'ելլենք միշտ, մեր ընթացքը շարունակելու համար զէպ առաջ. մինչ նպատակը մեր աչքերէն հեռացած է հորիզոններու լայնքով:

Մեր այդ հաւաքական գործունէութիւններէն ամէնէն աչքի զարնողներէն մէկն է Հ. Բ. Ը. Միութիւնը, իր 25 տարիներու կեանքին մէջ. անիկա ինքնին ազգը շինող գործօն մըն է, աղէտքներ կը դարմանէ, տկարները ոտքի կը հանէ, կըրթութեան կը սատարէ, եկեղեցիին կը ծառայէ, հայրենիքի շինութեան կ'օժանդակէ: Թող ներուի ըսել ինձի որ այս գործերուն մէջ չէ իր մեծութիւնը: Ամէն ատեն ունեցած ենք աւելի կամ պակաս չափով այդ բաները: Ազգը միշտ փութացած է իր վերքերը դարմանելու աշխատանքին մէջ: Միութեան մեծութիւնը և առաւելութիւնը, ինչպէս քիչ առաջ այս բեմէն այնքան լաւ կերպով ներկայացուեցաւ, իր կազմակերպական սխառմին մէջ է, որ անոր կուտայ կեանք ու տեղականութիւն, և զայն կը շինէ մշտական արդիւնաւորութեամբ կազմակերպութիւն մը: Միութիւնը գտած է գաղտնիքը ազգաշինութեան և ազգա-

պահպանումի գործը տեղականացնելու, և օրէ օր աւելի ընդարձակելու, ազատ պարագաներու և զէպքերու քանդումներէն ու ճակատագրի հարուածներէն: Ասիկա աննախընթաց բան մըն է մեր տարեգրութեանց մէջ, զիտական ամուր պատուանդանի մը վրայ հաստատուած: Ես մօլեռանդ մը չեմ. կրնայ Բարեգործականը իր թեթութիւններն ունենալ. կրնայ սխալի մերթ գործին բո՛ւն մարդը գտնելու մէջ. բայց զազափարն է որ զիս կը խանդավառէ: Բարեգործականը պիտի ապրի որչափ հայ ազգը ապրի, և ի՞նչ կ'ըսեմ, ազգը պիտի ապրի քանի որ կրցած է Բարեգործականին ծնունդ տալ: Անիկա խտէշի մը իրականացումն է որ անմահութիւնը ունի իր առջև:

Սիրենք զայն, զուրգուրանք անոր վրայ:

## ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

ՀՐԱՆԳԻ (ՄԵԼՔՈՆ ԿԻՐԱՃԵԱՆ) — Ամբողջական Երկեր. Ա. Պանդուխտի Կեանքէն. հրատարակեց Պրակտիկական Բարեկամները: Մատենադարան Բ. Պ. Պարիս 1931. էջ՝ 216, գին 20 Ֆրանկ:

«Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներ»-ու Մատենադարան Բ. Պ. հրատարակութիւնն է ասիկա: Անցեալ տարի, երբ անոնք հրատարակեցին Ա. Թիւրք (Թ. Զարգարեանի Արձակ էջեր և Հէքեաթներ) կը գրէինք. «Գողցիլ է Ն. Գ. Բարեկամներուն աշխատանքը, և մենք կը սպասենք յաջորդ հատորներուն հրատարակութեան» (Սիրենք, 1930, էջ 358): Ահա՛ւստիկ այժմ, անոնք ի լոյս ընծայած են «Հրանդի Ամողջական Երկերու Ա. Հատորը» — Պանդուխտի Կեանքէն: Այս երկու սիրուն հատորները արտաքինով յար և նման են նոյն գեղատիպ տպագրութիւնը՝ մաքուր վէլէն թուղթի վրայ, միևնոյն կողքի պատկերով՝ Մ. Բէպագեանի ներառուեալ վրձինէն, զրեթէ հաւասար էջերով և միևնոյն ծաւալով, նմանապէս հեղինակի լուսանկարով և կենսագրականով: Սակայն ներքը նիւթերու և զրակաւորութեան բաւական ակնառու տարբերութիւններ կը տեսնենք: Երկու հեղինակներն ալ զբաղեւն եւ զաւառացի, հոն ձնած են եւ աւելի գաւառն ու գաւառացին կը պատկերեն, բայց Թ. Զարգարեան բանաստեղծ է, ու մաքուր և բարձր ոճ ունի, մինչդեռ Հրանդ՝ թէև զբաղէր բանաստեղծական աշխատով՝ գրած է պանդուխտներու սիրոյն համար, և ո՛չ ի՛նչ զրակաւորութեան, գեղարուեստի. իր լեզուն ու ոճը շատ մաքուր չէ, ինչպէս ինքն ալ կը խոստովանի. «Ես ինքս ալ յարգարուն գրելու անփութ պիտի գտնուիմ, գրչիս ծայրէն մի անգամ դուրս թռածը, գրուածը, ժայռին վրայ